

70, tav. 3: 26; P. Korošec, *Zgodnjerednjeveška arheološka slika* (1979), T. 116: 5.

³¹ D. Svolišak-T. Knific, *Situla* 17 (1976) 69, T. 29: 1, T. 59: 3.

³² B. Marušič, *Histria archaeologica* I (1970) 16, T. I: 9, 11, T. II: 10, 12, T. III: 7.

³³ R. Matejčić, *Histria archaeologica* II (1974) 12, 13.

³⁴ M. Kos, O starejši slovanski kolonizaciji v Istri, *Razprave SAZU* I (1950) 58, 59; B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda* I (1978) 438—442.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ E. Boltin-Tome, *Slovensko morje in zaledje* I (1977) 90.

ODGOVOR NA DISKUSIJO

PAOLA KOROŠEC

Ljubljana

V razpravah ob t. i. »okrogli mizi«, ki jo je organiziralo Slovensko arheološko društvo ob izidu knjige *Zgodnjerednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov* (Dela 1. razr. SAZU 22, 1979), so bile izrečene posamezne misli in domneve, ob katerih bi se radi nekoliko zadržali.

Med njimi so omenjene stvari, ki prinašajo zaenkrat nove in tehtne podatke. Interpretacija Petra Kosa o »Klefovih novcih« je za naše področje pomembna novost, ker daje novo kronološko vrednost. Obe četrtsilivki primerja z dokaj sličnimi drugimi najdbami in ju uvršča v drugo polovico 7. stoletja (str. 586). Po najdbah novcev iz Spodnje Avstrije smo domnevali, da sodita na začetek druge polovice 6. stoletja.¹ Če je omenjena nova časovna datacija za novca točna, je gotovo, da tak časovni premik za drobne predmete ni občuten. Kosova numizmatična opredelitev je za slovensko obdobje pomembna, ker nudi trdnješo oporo, kot smo jo doslej domnevali, saj sloni na tem, da staroselci niso samo na teh dveh najdiščih, temveč tudi drugod na vzhodnoalpskem prostoru² živeli v enklavah še dober čas po naselitvi Slovanov. K takim enklavam moramo dodati tudi tiste, ki so jih staroselci še nekaj časa po naselitvi Slovanov zasedali v obmorskih predelih; ne samo v obmorskih krajih, marveč tudi v nekaterih naselbinah, bolj oddaljenih od obale, kot je primer s Predloko (prim. E. Boltin-Tome, str. 602). Izolirani v manjših enklavah v obalnem pasu in v notranjosti so staroselci obdržali lastno kulturo. Zato lahko ugotovimo, da gre za mirno medsebojno sožitje ne samo z ljudmi, ki so menjili na karantansko-ketlaški prostor (I. Sivec-Rajterič, str. 588), marveč tudi s tistimi, ki so z njimi živeli. Brez takih podatkov smo domnevo svojčas opirali že na prisotnost pokopov staroselcev in Karantancev na istem grobišču. Čeprav so zaenkrat to značilnosti karantanskega kroga, jih ne moremo neposredno vezati za starejše pojave, kot so npr. dvoramne fibule (I. Sivec-Rajterič, str. 588); spričo takih situacij, ki kažejo vendarle nadaljnjo nit, je tudi vprašljivo, če gre za konvergenten pojav zaradi njihove preproste oblike.

Upravičenost delitve dosedanjšega »ketlaškega fundusa« v tri različne kulturne skupine (ne glede na kronologijo) prepričljivo dokazujejo naše uporabljeno gradivo in nove najdbe. Za razliko od genetsko povezane karantanske in ketlaške skupine, ki v bistvu predstavlja dve razvojni fazi, se tretja skupina (imenovali smo jo skupina s keramiko) razlikuje od prejšnjih ne samo v grobnem inventarju, temveč tudi po širšem območju svoje razprostranjenosti oziroma, da ni omejena samo na vzhodnoalpsko ozemlje. Razprostranjenost te skupine kaže, da imamo večjo koncentracijo grobov ali grobišč bolj v nižinskih kot pa višinskih predelih. Po dataciji, ki jo narekujejo danj posamezni stratigrafski in drugi podatki (žal ne

toliko na našem ozemlju), imamo to skupino tudi za zgodnejšo na vzhodnoalpskem prostoru. Pri interpretaciji njene delne ali popolne sočasnosti s karantansko skupino smo jo v zvezi z njenimi različnimi izpovednimi hotenji materialne kulture vzporejali z različnimi naselitvenimi tokovi, ki naj bi bili pred letom 800 (A. Pleterski, str. 591). Da so razen teh bili tudi podobni premiki slovanskih plemen v smeri jugovzhodnih Alp, pričajo grobovi ali grobišča tipa Turnišče.³ Po pridatkih, izvzemši lonce, je moč soditi, da so to izdelki drugega kulturnega kroga. Po analogijah, ki jih ti predmeti izražajo, je moč trditi, da moramo njih kulturni izvor iskati v panonskem kulturnem krogu, ki se je izoblikoval brez sodelovanja karantanskega kroga. Za tako povezavo govori končno pojav teh izdelkov na obrobju karantanskega ozemlja, saj so zaenkrat omejeni le na območja, ki mejijo na Panonsko nižino. Toliko v pojasnilo o skupini s keramiko.⁴

Način okraševanja predmetov z emajlom v ketlaški skupini smo povezali z razvojem ornamentalne tehnike v tem (karantanskem) kulturnem krogu; od nekdanjega okraševanja z vstavljanjem steklenih polbiserov do emajliranja se je spreminjala postopoma, pogojena z novo fakturo predmeta.⁵ S pojavom vlitih predmetov postavljamo začetek ketlaške skupine v 9. oziroma sredino tega stoletja s tem, da je tehnika svoj popoln razvoj — pristop od navadnega jamičastega v zahtevnejši celični emajl — dosegla v 10. stoletju.⁶ Od kod za fibule datacija leto 900? Kateri so ti številni uvoženi primerki, po katerih naj bi se na vzhodnoalpskem prostoru preoblikovalj in razvili naprej v elemente ketlaške skupine? Kaj so to grobne celote zahodnega kulturnega kroga z emajliranimi predmeti, fibulami, uhani 10. stoletja, ki bi lahko posredovali prototipe za nastanek istih na vzhodnoalpskem prostoru?

Kar se tiče bizantinskega vpliva, naj kritik analizira, kateri primerki oziroma tipi uhanov so obravnavani v omenjenem delu, in naj primerja mnenja o »bizantinskih« vplivih od str. 286 dalje. Brez dvoma predstavljajo uhani z grozdistim priveskom kopije bizantinskih priveskov, v nobenem primeru pa ne predstavljajo elementov karantanskega kulturnega kroga.

Spričo tega, da sodijo v sklop kulturnega ustvarjanja tudi naselbine, s katerimi se vrednoti hkrati kulturna raven nekega ljudstva, smo se tega problema lotili v mejah, ki so jih dopuščali pičli podatki o raziskavah površin naselbinskega značaja. Zato smo se pri tem problemu naslanjali vedno na dejstvo, da označbo posameznih najdišč moremo vzeti kot splošni oziroma vodilni tip naselbin, hiš in podobnega. Pri tej opredelitvi smo se vzdržali raziskanih grobišč, ki vsekakor niso bila daleč stran od naselbine (kar kažejo situacije na Pujskem in Blejskem gradu ter drugod),⁷ in ki so s svojim relativnim številom pokopov odlična kazalka tipa, velikosti in lege naselbine, vezane na grobišče. Zato bo treba na vsakem posameznem primeru še delati, zlasti dobro pa pretehtati najdbe, ki pridejo v poštev za kulturno in časovno določanje. Zdi se nam, po najdbah sodeč, da Tinje nad Loko pri Žusmu ne sodi med slovanske naselbine, temveč med tiste, ki so po pozni antiki še preživele kratko fazo preseljevanja narodov.

Med gradivom, ki ni vedno predmet arheologove obdelave, in glede tega, da ga dojamemo tudi na arheološki način, smo v našo obdelavo pritegnili nekaj kulturnih objektov in kamnitih spomenikov z reliefnimi prepletenimi ornamentami — manifestacijo, ki se javlja prav v času obravnavane drobne materialne kulture. Zato se hočemo le bežno dotakniti »kratkega nasledka« v obliki glose E. Cevca. Na tem mestu nočemo razpravljati o tem, kako se je kot umetnostni zgodovinar znašel v delu s čisto arheološko tematiko, in o njegovih pripombah, kaj je treba še storiti pri raziskovanju naselbin, utrd in podobno. Rečemo lahko, da gre za obsežno delo, ki ga je moč zajeti z detajli le v obsežnejšem samostojnem prikazu za vsako najdišče posebej, ne pa v kompleksni obdelavi, ki naj bi dala prerez kulturne manifestacije določenega časa. Pri tem želimo poudariti, da je bila poanta tega dela čisto arheološkega značaja. Na vprašanja, ali ne bi bilo primernejše arhitektonsko gradivo in plastiko pustiti vnmara — morda za posebno obdelavo, je treba odgovoriti, da smo to gradivo namenoma pritegnili. Namen je bil, da bi prikazali in obravnavali ne samo stvari za vsakdanjo rabo in tiste, katerih nosilci so bile posvetne in profane oblasti, marveč pritegniti tudi gradnje, ki so vezane na državno ureditev, in dognati, na

kateri izmed njih se odraža hotenje, lastno etničnemu izvajalcu. Dokazati torej, katera in kakšna je bila moč kulturne ustvarjalnosti Karantancev od naselitve do biti v zgodnjem srednjem veku, ki jim je bila venomer odrekana.⁸

Kar zadeva plastiko, je res, da zbirno poglavje obsega le dobre pol strani, toda datacija in komparacija posameznih fragmentov zanj sta podani v seznamu najdišč z zadevnimi najdbami (I, str. 172—178). Za obdelavo tega tipa najdb zavestno nismo uporabili vsega gradiva. Izpuščeno je ne samo istrsko, temveč dobršen del gradiva, ki ga hrani Pokrajinski muzej v Kopru, ali pa je vzdian v cerkvah ali drugje. Zakaj ni upoštevana vsa literatura, ki jo kritik navaja, moramo pripomniti (kar je v knjigi tudi poudarjeno), da je bilo zbiranje virov zaključeno z letom 1965. V izjemnih primerih so vstavljeni izključno le v karto nekatera poznejša arheološka najdišča (ker bi dopolnjevanje povzročilo veliko tehničnih težav); disertacija je bila odbranjena 12 let pred njenim izidom in bila dobro leto pred tem napisana. Kolikor se navaja mlajša literatura, so to podatki, ki so jih posamezniki odstopili na vpogled, in tako se med tekstom citira. Že po teh dejstvih je jasno — vkljub nekaterim vrinjenim pomotam¹⁰ (kot je za Križevsko vas v ZUZ omenjen kot avtor F. Stele, namesto R. Ložarja) in še nekaterim drugim, ki jih kritik ne omenja, da mnogi očitki ne bodo držali prav zaradi nepoštevanja omenjenih datumov in smiselnosti celotnega dela.

Ne da bi se dotaknili nadaljnjih pripomb, želimo opozoriti, da bi morali po avtorjevi predlagani shemi obdelave gradiva v enaki meri zajeti tudi zgodovinske vire, jezikoslovje, muzikologijo, etnologijo in druge vede. Na koncu še to. Zasnova disertacije je bila:

- dokazati zgodnjo kulturo karantanskih Slovanov,
- z grobnimi celotami, stratigrafskimi in drugimi podatki potrditi delitev drobnih najdb na tri skupine z njihovo kronologijo,
- z materialno kulturo dokazati sestav slovanskih plemen, ki so naselila vzhodnoalpsko področje, zlasti v odnosu do domnevnega naselitvenega toka v zvezi z Avari,
- pokazati stopnjo kulturne ravni Karantancev ob prihodu v novo domovino.

¹ F. Stefan, *Ioanneum* 6, (1943) 37 jih je, opirajoč se na pisane vire, češ da so rugijski vladarji imeli svoje AURIFICES (glej Vita sancti Severini, 68,7), pripisoval Rugijcem. Poleg literature v op. 2 pri P. Kosu moramo omeniti netiskano knjigo o Rugijcih s področja Sp. Avstrije, katero je F. Stefan pred svojo smrtjo pripravil. V njej je poleg najdb iz Hadersdorfa am Kamp pri Kremsu prinesel še nekatere druge (glej P. Kos op. 18).

² Enako lahko domnevamo tudi za Teurnijo, Poetovio in druge, zlasti ker nas tudi pisani viri obveščajo o uničenju tamkajšnjih škofij.

³ Podobno grobišče je v Zg. Dupleku. V arheološki karti ga omenjamo zaradi prvega najdenega lončka, ker nismo poznali drugih najdb.

⁴ Da se najdišča te skupine ne pojavljajo

na področjih, kjer se omenjajo kosezi, smo že poudarili, *Balcanoslavica* 5 (1976) 103 s.

⁵ *Zgodnjerednjeveška arheološka slika...*, 322 s.

⁶ *Ibidem*, 306.

⁷ Naj omenimo toponim Selišče na Bledu, ki je danes ostal skrit v imenu ceste nedaleč od nekdanje Pecovce.

⁸ Glej zgodovinski razvoj karantanskih najdb I, 24 s.

⁹ Menim, da fragmenti iz Sicilije za naše področje ne pridejo v poštev.

¹⁰ Toda pomota ni Bled — »brdo« in se zavedamo, da je Brdo in brdo le razloček (glede na mojo materinščino). Označba te ledine na Bledu je vzeta po objavi avtorjev iz časa, ko so grobišče kopali (glej *Argo* 3/4 (1894) 80 ss.; *ibidem*, 3/6, 113 s.; *Carniola* (1908) 26 ss.).

IN MEMORIAM

(1895—1981)

Si ena vez s preseljenjem se je preseljala, da neka mreža ljudi z nelo očinom, predvsem pa, v strokovnem smislu, s preseljenjem raziskovanja klasične antike Podonavja in roparskega imperija. Vojna bolj odprana — včerajša mlada generacija — sem, László, moštri in prijatelji nas zapuščajo. Delo in študij se predajajo novim silam, za katerih vzgode so se strokovnega trdnih, kvaliteta dela, objektivnost, tradicija postajajo vse bolj naša odgovornost v odnosu do prihodnosti. András Alföldi je umrl 12. februarja letos v Princetonu (New Jersey); rodi se je petinosemdeset let prej v mestecu Pomáz pri Budimpešti, dne 27. julija 1895.

Med oba datuma spominjajo njegovi študijski in magistrski (doktorat s numizmatično temo 1919), oblikovane silnice getonacije in organiziranje Muzeja, ki je dala stroji velika dela, čisto prave spopise z nove smerti.

Najprej je treba poudariti, da je spet slučajev pomagati njegovi instali delati se ga usmeril v celovitost, ne v neskladnost. Na prvem mestu je v njegovi glavni deli staličnost kot celota, od zgodovinske do reagije, od navedenih za strokovnjakov, skupine, kruške do vladarskega sveta. Če se je v posameznih pogledih bolj odločal kot v drugih, je to, prvič, prirodni in narežano z nastojimi, drugič, zato, ker je sprevajal posameznih kategorij virov študijskih v specialističnih skupinah strokovnjakov. Tudi to je sinteza je bila v njegovih delih stalno prijetna. Ta težnja je oblikovala tudi njegove metode, metode kombiniranja obeh kategorij virov, za primer literarne, numizmatičnih ter arheoloških. V njegove je pritegoval tako materialno kotov kot skupne fenomene in oboje usklajeval ali pa lokal divergenca. Takšna metoda v letih današnje antične utira pot v naše čole, ki se vedno usmerjejo — kar se tako odločeno — v specializiran, pogosto žal tudi določnost ljudi, ki vodi v vse večjo silno in končno v slepo ulico. Ta način je bil njemu naj bolj mlada in tako se mu najbolj ljubim očitaj arheološki, kajti jasno je, da je pri naši študij v številnih detajlih sprevajal.

Tudi sam je bil strog ocenjevalec, vendar pripravljen vsakomur pomagati. Kljub mnogim težavam in boleznim (v prvi svetovni vojni je bil težko ranjen, v starosti je prestopal več težkih operacij) je vedel delal, pisal, čital, tako da mu je celo pomočno sebe omogajala.

Prilci je v Narodnem muzeju v Budimpešti (1919—1923), nadaljeval na univerzi v Debrecenu (1923—1928) in nato v Budimpešti (1928—1947), profesor za arheologijo Karpatske kotline, pozneje v Pomáz (1948—1951) in Baslu (1952—1956) in končno na ustanovi *The Institute for Advanced Study* v Princetonu (1955—1965). V Budimpešti